

UDK 808.65-321.1: 808.65-1'-55 (048.1)

PRAVOPIS, PRAVOREČJE IN OBLIKOSLOVJE
V SLOVARJU SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA I

Pred pomlad l. 1970 je širša slovenska javnost dočakala izid I. zvezka Slovarja slovenskega knjižnega jezika.¹

Dela zanj so tekla več kot 20 let. Vodil jih je najprej Ramovš s Šolarjevo pomočjo (1946—1952), nato Božo Vodušek (od l. 1953), od 1961 pa uredniški odbor, kot je zapisan v I. zvezku: 6 glavnih urednikov, 11 urednikov, 7 zunanjih pomočnikov urednikov, 3 (oz. 2) člani komisij.² 906 strani slovarja je torej izpisalo 26 (27) ljudi, kar da povprečno 34 strani na vsakega izmed njih v povprečno petih letih. V tem smislu je razumeti stavek iz uvoda, da je »s/lovar

¹ Slovar slovenskega knjižnega jezika. Prva knjiga. A—H. Ljubljana 1970. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Inštitut za slovenski jezik. Založila Državna založba Slovenije. LXII + 844 str.

² Glavni uredniški odbor: dr. Anton Bajec, univ. prof.; dr. Janko Jurančič, univ. prof.; Mile Klopčič (predsednik), književnik; dr. Lino Legiša, znanstv. svetnik; Stane Suhadolnik (tajnik), v. strok. sodel.; dr. France Tomšič, znanstv. svetnik.

Uredniki: Milena Hajnšek-Holz, asist.; Marija Janežič, v. strok. sodel.; Jela Jenčič, asist.; Tomo Korošec, asist.; Ivanka Kozlevčar, v. strok. sodel.; Zvonka Leder-Mancini, asist.; Viktor Majdič, asist.; Joža Meze, v. strok. sodel.; France Novak, asist.; Marta Silvester, asist.; Ada Vidovič-Muha, asist.

Komisije: za pravopis: glavni uredniški odbor in dr. Jakob Rigler, znanstv. svetnik; za pravorečje in oblikoslovje: dr. Jakob Rigler s sodelovanjem dr. Antona Bajca, Staneta Suhadolnika in dr. Franceta Tomšiča (začetna dela za pravopis in pravorečje je vodil dr. Jože Toporišič, habil. doc.); za intonacijo: dr. Jakob Rigler s sodelovanjem dr. Antona Bajca, dr. Tineta Logarja, univ. prof., in Staneta Suhadolnika.

Zunanji pomočniki urednikov: Marjan Cedilnik, prof.; Izidor Klemen, prof.; Dušan Maher, prof.; Boža Pleničar, bibliotekarka; Leopold Stanek, prof.; Ivan Smole, prof.; Franc Žagar, prof.

— Glede deleža J. Toporišiča pri tem slovarju je treba pripomniti, da je načeloval komisijama za pravopis ter pravorečje in oblikoslovje skoraj v vsem času, ko so se te stvari normirale, tj. vsaj od začetka okt. 1964 do 21. aprila 1966; o svojem delu v obeh teh komisijah je od l. 1966 dalje poročal v Jeziku in slovstvu: *Naglasni in oblikoslovni tipi v akademskem slovarju slovenskega knjižnega jezika*, JiS 1966, 155—160; *Pogovorni nedoločnik*, n. m., 264—265; *O eno- in večnaglasnosti nekaterih besednih kategorij*, JiS 1969, 51—59; *Nekaj stališč k odprtim pravopisnim in pravorečnim problemom*, JiS 1969, 184—190; *Ankete za določitev naglasnega mesta ter kakovosti in kolikosti naglašene samoglasnika*, JiS 1969, 249—260; prim. še: *Nekaj strani iz slovenske slovnice*, Jezikovni pogovori (dalje JP) II, Ljubljana 1967, 121—135.

skupno delo uredniškega kolektiva v leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik« (str. X).

Gradivo za slovar je dolga leta zbiralo gotovo nekaj desetlin ljudi, izrečno pa je navedenih okrog 100 terminoloških svetovalcev, ki so za posamezne stroke in predmetna območja prispevali gradivo; poleg tega je uredniškemu odboru stalo ob strani z nasvetom še čez 30 drugih »terminoloških svetovalcev«. V tem smislu je slovar skupno delo še širšega kolektiva, kot je uredniški. V ta širši kolektiv, ki je slovar soustvarjal, je gotovo treba šteti tudi dokaj številne strokovnjake in ljubitelje slovenskega jezika, ki so se s svojo besedo, pisano ali na posebnih konferencah govorjeno, oglašali ob Poskusnem snopiču tega slovarja l. 1964 in pozneje, deloma pa tudi že pred poskusnim snopičem. Ne nazadnje je treba v širši kolektiv, ki je po svoje sodoločal obraz novega slovarja, prištevati zlasti tudi ljudi, ki so zadnjih deset do dvajset let pisali knjige, razprave, kritike in poročila z jezikovnih področij, ki jih zajema novi slovar.³

Že kot plod takega obsežnega prizadevanja novi slovar torej zasluži temeljito oceno. To pa ne samo zato, da se njegovim ustvarjalcem priznajo usluge, ki jim gredo, in se opozorijo na stvari, ki bi lahko bile boljše že v naslednjih zvezkih slovarja; tudi ne samo zato, da se izmerita dalja in nebeška stran v našem jezikoslovju: ampak zlasti zato, da v slovensko širšo javnost, ki s slovenskim knjižnim jezikom tako ali drugače živi in ga ustvarja, pride zavest o odlikah in živih problemih slovenskega knjižnega jezika; ta zavest bi namreč lahko blagodejno učinkovala na slovensko knjižno pisano in govorjeno besedo.

Kot se vidi iz naslova te ocene,⁴ se bo omejila na pravopisne, pravorečne in oblikoslovne probleme tega slovarja. Druga vprašanja, naglasna, pomenslovna in skladijska, pa tudi stilistična, torej prepušča drugim ali poznejšemu času.

Najprej pogledjmo, kako se slovar v tem pogledu definira sam.

Iz uvoda v slovar zvemo najprej, da gre za »naš prvi izčrpnější enojezični razlagalni slovar« (str. VII), »ki naj bi obdelal kolikor mogoče vse, kar je obdelala slovenska knjižna misel, vso osnovno znanstveno terminologijo, ki jo mora razumnik našega časa poznati in obvladati, in ves mnogoliki svet našega pojmovnega kozmosa«. Jezikovni zaklad s str. VII je menda razumeti kot »besedni zaklad«, saj v § 1 (str. X) beremo: »V slovarju je zajet besedni zaklad (besede, zveze) in prikazana njegova raba, kakor se kaže /.../ v obdobju od začetka tega stoletja do 1969« (str. X). V istem sestavku še piše, da slovar »obsega vse bistvene prvine knjižnega jezika: leposlovni, znanstveni, publicistični /itd./ jezik, kar je razumeti tako, da zajema besede iz vseh zvrsti (tako to zadevo imenujemo od Breznika sem) jezika. O tem, do katere mere

³ Za zasilno orientacijo prim. J. Toporišič, *Povojno raziskovanje slovenskega knjižnega jezika in njegove naloge*, JiS 1961/62, 161—170, in *Sodobno slavistično jezikoslovje v Sloveniji* v tej številki SR.

⁴ Kritika se opira na natančen pregled prvih 269 strani slovarja, na druge strani le izjemoma, če je bilo treba zaokrožiti kakšno problematiko.

slovar obravnava slovnične lastnosti besed in besednih zvez, zvemo nekaj v § 5 (str. XI): »Slovar hoče pokazati, katere besede so danes v knjižnem jeziku žive, kako se uporabljajo, kakšno je frekvenčno razmerje med njimi in v kateri plasti /plast je že drugo poimenovanje zvrsti/ živijo. O vsaki besedi pove, kako se piše in izgovarja, kakšen naglas in intonacijo ima, kako se pregiblje, katere pomene ima in kakšni so odnosi med pomeni; daje stilne in druge kvalifikacije ter podaja navadne in posebne vezave, proste in stalne zveze, frazeologijo, reke in zelo znane pregovore.«

Glede pravopisa (»kako se piše«) beremo natančneje v § 8: »Pri pisavi besed se slovar naslanja na tradicijo, vendar je novejša, z gradivom in anketaми ugotovljena raba narekovala nekatere spremembe« (str. XI). K temu je treba upoštevati še § 169, 171–173 (str. XXIII). V § 169 beremo: »Splošnih pravopisnih pravil slovar ne daje; pravopisni podatki so vezani na posamezna gesla.« V § 171: »Pri tujkah daje slovar prednost pisavi, ki je prevladovala v času redakcije.« § 172: »Pisava samostalnikov na *-alec*, *-ilec* /in pač tudi *-alski*, *-ilski*, *-alstvo* *-ilstvo*/ se ravna /.../ v glavnem po SP 1950. Podatkov o rabi dvojnic v času redakcije slovar ne daje.« § 173: »Pisave sestavljenk in zloženk slovar ni izpeljal dosledno.«

Po pregledu teh osnovnih ugotovitev o pravopisu v slovarju (isto bo seveda veljalo tudi za pravorečje in oblikoslovje) je treba odgovoriti na dvoje: prvič, kakšna je vrednost teh stališč, in drugič, kako so ta kolikor toliko teoretično utemeljena stališča uporabljena v slovarskem delu slovarja.

Po našem mnenju je škoda, da slovar osnovnih pravopisnih informacij (kolikor jih že daje) nima zbranih na enem mestu, ampak so razmetane po naslednjih paragrafihi: 5, 8, 169, 171–173, 175, 179–180, 217. Nič manj škoda ni, da slovar ne pove ničesar splošnega o razmerju med govorjeno in pisano besedo, to je o prvem in glavnem problemu vsakega pravopisa.

Na tem mestu bi bilo treba podati razmerje med slovenskimi knjižnimi fonemi in njihovim zapisom. Tako bi se povedalo, da se prednji visoki samoglasnik v slovenskem knjižnem jeziku načeloma piše s črko *i*, zadnji *u*, srednja prednja samoglasnika (in tudi polglasnik) s črko *e*, zadnja srednja *o*, nizki samoglasnik pa *a*. Pri soglasnikih (zvočnikih in nezvočnikih) bi kazalo opozoriti na načelo, da jih pišemo načeloma zmeraj tako kot pred samoglasniki: *dal*, ker *dala*, *siv*, ker *siva* (tako tudi pri preostalih zvočnikih, tj. *m n r j*); *bled*, ker *bleda*, *sladka* in *svatba*, ker *sladek* in *svata* (tako še pri preostalih nezvočnikih). Verjetno tudi nikomur ne bi škodilo, če bi pri soglasnikih zvedel še za izjeme od tega pravila (pridevniki na *-ški*, npr. *moški*, *nebeški*; predlog (predpona) *z/s*; nedoločnik na *-sti*; zgodovinska pisava v primerih kot *volk*, *poln*.⁵

Taka splošna določitev slovenskih pravopisnih načel bi bila najnaravnejši okvir za pripombe o slovenskem polglasniku in *y*, o pomenu diakritičnih znamenj pri samoglasnikih in *r*, o razmerju tujih in narečnih glasov do slovenskih črk ipd., kar je sedaj sicer omenjeno, vendar spet na različnih mestih:

⁵ Prim. Skj (= Slovenski knjižni jezik) 1, 1965, str. 75–76.

diakritična znamenja pri Naglasu (§§ 178—181), razmerje med glasovi iz tujk in narečij ter med njihovim zapisom v slovarju v poglavju Pravorečje (§ 177). Iz poglavja o pravopisu pa bi odpadle pripombe o načinu zapisovanja gesel (§ 170) ali o uporabi pravopisnih znamenj v geslu (§ 174), kar spada v poglavje, ki bi ga bilo treba nasloviti Zapis gesla (to bi moralo slediti poglavju Ustroj gesla v nadpoglavju TEHNIČNA UREDITEV). — Gotovo bi bilo tudi prav, ko bi bila kje v slovarju navedena tudi slovenska abeceda.

Uredniki slovarja t.i. splošnih pravopisnih pravil niso dali verjetno zaradi tega, ker zanje razmerje med govorjeno in pisano besedo za pravopis sploh ni relevantno. To se vidi zlasti pri pisavi tujk, ki jih pišejo po našem ali tujem pravopisu samo glede na to, ali je tujka tako ali drugače (ali na oba načina) že pisana, prav nič pa jim ni važno njeno domače govorno izročilo in razširjenost.

Za pisavo tujk je rečeno samo, da slovar daje prednost pisavi, ki je prevladovala v času redakcije. To konkretno pomeni, da pri pisavi tujk slovar ne odseva dvojnic, ki jih besedni zaklad knjižnega jezika kaže »v obdobju od začetka tega stoletja do 1969«. Ali ni to neenotnost meril? In če je, ali je dobra ali slaba?

Mislim, da je ta neenotnost, nedoslednost, v splošnem koristna. Tako se je slovar rešil npr. dvojnic, ki jih sicer stalno rojeva nasprotje med precej razširjenim, a obžalovanja vrednim stališčem, da je tujkam treba čim dalj ohraniti tuje pravopisno lice, in med živo jezikovno prakso, ki tujke v bistvu obravnava po slovenskih pravopisnih načelih o razmerju med glasom in črko. O tem se lahko prepričamo že iz slovarjev tujk, ki ogromno večino tujk pišejo po slovenskih pravopisnih zakonih. Če so se sestavljavci slovarja pri upoštevanju pisnih variant tujk časovno omejili iz navedenih razlogov, so s tem posredno potrdili tezo, ki sem jo že ponovno zagovarjal, da je načelo »tujke piši po tujem pravopisu«⁶ našemu pravopisu neprikladno vsaj v širši časovni perspektivi, ker ne prinaša drugega kot neprijetnosti praktične in drugačne narave. Žal pa sestavljavci slovarja iz svoje časovne omejitve pri upoštevanju pisave tujk niso izpeljali splošnega spoznanja, da je tuja pisava negospodarna tudi z ožje časovne perspektive. Mislim celo, da se ne motim, ko domnevam, da jim je nedomača pisava tujk premnogokrat le ljubša od domače; da jim je v teh primerih domača pisava tako rekoč le vsiljivo, neljubo, postransko, manjvredno dete tujim (zahodnim) kulturam neprilagojenih staršev.

⁶ To načelo je postavil Breznik kot nasprotje Škrabčevemu. Moje stališče k temu gl. zlasti v: *Popravljen slovenski slovnica*, JiS 1965, str. 213—215; *Mesto tujk in tujih lastnih imen v glasoslovnem, oblikoslovnem in sklanjatvenem sistemu slovenščine*, JP II, 1967, 142—148; *O slovenskem pravopisu*, n. m., 161—165; *O jeziku medicinskih razgledov* (dalje MR), MR 4/1967, 478; *O našem zdravstvenem jeziku*, MR 4/1968, 454—456; *Nekaj stališč k odprtim pravopisnim in pravorečnim problemom*, JiS 1969, 184—185 (napisano že 1965/6); prim. še TT 18/1970, št. 50, 10. dec., str. 15; št. 51, 17. dec., str. 9; TT 19/1970, št. 2, 13. jan., str. 9; št. 5, 20. jan., str. 9; Skj 4, 1970, 124—127, 140—141.

To misel je seveda treba podpreti z dokazi.

Prvi tak dokaz vidim v težnji slovarnikov pisati v slovarju mnoge besede, če le gre, tudi ali celo samo po tujem pravopisu, ko bi bilo vendar mogoče tujo pisno obliko v prvem primeru iz slovarja izpustiti ali postaviti na drugo mesto, v drugem pa ji dati domačo, slovensko pisano vzporednico. Oglejmo si najprej primere, v slovarju pisane samo nedomače, ki pa bi jih bilo treba pisati tudi po domače:

<i>afrodiziak</i>	-zajak	<i>beneficiat</i>	-ijat
<i>al fresco</i>	-esko	<i>bestialen</i>	-ijal-
<i>alodialen</i>	-dijal-	<i>bestseller</i>	-sel-
<i>amanuensis</i>	-enzis	<i>blazer</i>	blejz-
<i>amoniak</i>	-nijak	<i>cadillac</i>	kadilak
<i>angina pectoris</i>	pekt-	<i>call girl(s)</i>	kolgerl
<i>Antiohija</i>	-ijohija	<i>calvados</i>	kalvados
<i>apartheid</i>	-hajd	<i>calypso</i>	kalipso
<i>audi</i>	avdi	<i>camera obscura</i>	kam- -skur-
<i>aziat</i>	-ijat	<i>cankariana</i>	-rjana
<i>backhand</i>	bekhend	<i>caravella</i>	karavela
<i>backprojekcija</i>	bekpro-	<i>celuloid</i>	-ojd
<i>balkaniada</i>	-ijada	<i>cercle</i>	serkel
<i>baseball</i>	bezbol	<i>ceremonial</i>	-ijal
<i>baselski</i>	bazelski	<i>chartreuse</i>	šartrez
<i>blizzard</i>	bliz-	<i>cherry</i>	šeri (čeri)
<i>blues</i>	bluz	<i>chevrolet</i>	-šev-
<i>bollandist</i>	bola-	<i>ciac(c)ona</i>	čako-
<i>bossa nova</i>	bosanova	<i>cicerone</i>	čiče-
<i>boutique</i>	butik	<i>cineast</i>	sin-
<i>boy</i>	boj	<i>circulus vitiosus</i>	cirk- viciozus
<i>brumaire</i>	brimer	<i>city</i>	siti
<i>buffo</i>	bufo	<i>coca-cola</i>	kokakola
<i>buick</i>	bujk	<i>cocktail party</i>	koktajlparti
<i>bully</i>	buli	<i>commedia dell'arte</i>	komedija delarte
<i>buržo</i>	buržua	<i>computer</i>	kompjuter
<i>butterfly</i>	baterflaj	<i>copyright</i>	kopirajt
<i>basketball</i>	-bol	<i>corrida</i>	korida
<i>basrelief</i>	-reljef	<i>coulomb</i>	kulon
<i>beat</i>	bit	<i>curaçao</i>	kiraso
<i>beatelski</i>	bitelski	<i>cross-country</i>	kroskantri
<i>batleski</i>	bitelski	<i>curie</i>	kiri
<i>beatles</i>	bitels	<i>curriculum vitae</i>	kurikulum vite
<i>beatle</i>	bitel	<i>curry</i>	kari
<i>behaviorist</i>	bihevjorist	<i>design</i>	dizajn
<i>bel paese</i>	belpaeze	<i>corrigenda</i>	korigenda

Poglejmo, katere pravopisne kategorije so zajete v naštetih primerih:

1. zapis izgovora *i + j + samoglasnik* (*balkaniada*),
2. zapis glasu *j s črko i* (*celuloid*),

3. zapis glasu *y* s črko *u* (*audi*),
4. zapis enega soglasnika z dvema črkama (*basketball*),
5. zapis soglasnikov *k*, *s*, *č*, s črkami *c*, *ch*, *q*, *qu*, *ck* ipd. (*calypso*, *cinema*, *curação*, *cicerone*, *buick*, *boutique* ipd.),
6. zapisovanje zvencečih in nezvencečih soglasnikov (*amanuensis*),
7. zapis zlitega glasu *c* s črkama *t* ali *z* (*vitiosus*, *amazonka*),
8. zapisovanje samoglasnikov, npr. *z i y* ali *ea* (*calypso*, *beatles*), in
9. zapisovanje z eno črko t.i. dvoglasnikov (*butterfly*) in obratnih zvez (*computer*).

Oglejmo si najprej probleme v zvezi z zapisovanjem glasovnih zvez *i + j + V* + samoglasnik.

Take zveze pišemo sedaj na dva načina: po domače kot *i + j + V* (*V* = samoglasnik) in po tuje kot *i + V*. V obravnavanem delu slovarja imamo to potrjeno s primeri kot:

<i>bilijon</i>	<i>afrodiziak</i>
<i>borzijanec</i>	<i>balkaniada</i>
<i>ceremonija</i>	<i>Antiohija</i>
<i>adijo</i>	<i>aziat</i>
<i>alojev</i>	<i>alodialen</i>
<i>aloja</i>	<i>beneficiat</i>
<i>amenoreja</i>	<i>bestialen</i>
<i>arijanec</i>	<i>bestialnost</i>
<i>arijanski</i>	<i>ceremonial</i>
<i>arijec</i>	<i>commedia</i>
<i>bestija</i>	<i>vitiosus</i>
<i>beneficij(a)</i>	<i>butadien</i>
<i>boja</i>	<i>amoniak</i>
<i>bronhij(a)</i>	<i>itd.</i>
<i>cilija</i>	
<i>komedija</i>	

Kaj pa je merilo za to pisavo? V Slovenskem pravopisu 1962 (§ 72, str. 69) beremo: »Samoglasniške skupine *-ia-* *-io-* *-ie-* *-ii-* *-ea-* pišemo brez vmesnega *-j-*, če besedo čutimo kot tujko, z vmesnim *-j-* pa, če jo čutimo kot domačo; zato pišemo *dialektični materializem*, *socializem* [...], *denunciant* [...], *dieta*, *higiena*, vendar *milijon*, *milijarda*, *misijonar*, *špijon* in tako vselej končniško pripono *-ija* in *-eja*: *kemija* [...], *ideja* [...].« V SP 1950 je v § 43 pod 2 pisalo še zelo jasno: »Latinske in grške tujke pišemo fonetično po slovenski izgovarjavi« (str. 32), kar je v SP 1962 zreducirano na »soglasnike pišemo fonetično po slovenski izgovarjavi«.

Merilo za pisavo teh skupin je dovolj zapleteno, saj besedo moramo čutiti kot tujo ali kot domačo, poleg tega pa je pisava *i + V* za govorno *i + j + V* sploh v nasprotju s pravilom, da grške in latinske tujke pišemo po slovenski izgovarjavi. — Mislim, da bi bila za slovenski knjižni jezik najpreprostejša rešitev naslednja: opusti se obvezno ločevanje domačega in tujega v tem smislu, da se vse piše po slovenski izgovarjavi (torej *i + j + V*), s čimer bi

izginilo tudi neskladje s pravilom, da soglasnike pišemo po slovenskem izgovoru. Oboje verjetno le v danem okviru, tj. pri priponah, kjer že sedaj pišemo samo fonetično pripone *-ija*, *-ij(a)*, *-ijski*: *kreacija*, *beneficij*, *elepacijsko*, *alobje* (in seveda tudi *-eja* *-ideja*); in v primerih, ko jih »čutimo kot domače«, še druge, npr. *-ijon*, *-ijonski*, *-ijanec*, *-ijant*: *milijon*, *milijonski*, *borzijanec*, *arijec*, *komedijant*.

S tem bi se poenostavila tudi pisava besed z istim korenem, npr.:

<i>alodij</i>	<i>alodijalen</i>	— <i>alodialen</i>
<i>Azija</i>	<i>azijat</i>	— <i>aziat</i>
<i>beneficij</i>	<i>beneficijat</i>	— <i>beneficiat</i>
<i>bestija</i>	<i>bestijalnost</i>	— <i>bestialnost</i>
<i>ceremonij</i>	<i>ceremonijal</i>	— <i>ceremonial</i>
<i>bronhij</i>	<i>bronhijalni</i>	— <i>bronhialni</i>
<i>cilija</i>	<i>cilijaren</i>	— <i>ciliaren</i>
<i>komedija</i>	<i>komedijograf</i>	— <i>komediograf</i>
<i>arterija</i>	<i>arterijalni</i>	— <i>arterialni</i>

S tem odpade v veliki meri zelo subjektivno merilo občutenja razlike med domačim in tujim, besede pa se izpeljujejo po običajnih slovenskih besedotvornih vzorcih. Zadevne pripone bi se tudi lahko kar naštele (npr. pišemo *-ija*, *-eja*, *-ijalen*, *-ijaren* ipd.). — Priponi *-ea* in *-oa* naj se izenačita, tako da bi se pisalo ne le *-eja*, ampak tudi *-oja* (*aloja*), iz česar je popolnoma razumljiv pridevnik *alobje* (in seveda tudi roditelj množine (in dv.) *alobj*).

Drugi problem je pisava glasov *j* in *u* v tujkah (naši točki 2 in 3), tip *aitiologija*, *audi*. — Tu je treba splošiti na vse tuje jezike pravilo, ki je bilo v SP 1950 (in v glavnem tudi v SP 1962) formulirano za grške in rimske tujke, to je, da jih pišemo fonetično po slovenski izgovorjavi (kar pa je SP 1962 v dvoglasniških zvezah neprimerno zožil samo na u: »/D/voglasnika *au* in *eu* pišemo z *av*, *ev*: *avgment*, *evfemizem*« (š 72, str. 69)). V obravnavanem delu slovarja so prizadete naslednje enote: *apartheid*, *bianco*, *ba(s)relief*, *behaviorist*, *boy*, *buick*, *cankariana*, *celuloid* — *audi*.

Zlasti še pri podomačenih tujkah torej ni nobenega razloga pisati dvoglasniška *j* in *u* z *i* oz. *u*. Po našem je torej prav *bjanko*, *reljef*, *boj*, *bujk*, *cankarjana*, *celulojd*, *ajtiologija* ipd. ter *avdi* ipd. (npr. *savna*).

Tretji problem se nanaša na dvojne soglasnike. Na tujke iz vseh jezikov je treba splošiti sedanje pravilo iz SP za tujke iz grščine in latinščine, da se dvojni soglasniki v slovenščino prenašajo kot enojni. V obravnavanem delu slovarja gre za naslednje enote: *baseball*, *basketball*, *bestseller*, *bollandist*, *bossa nova*, *buffo*, *bully*, *butterfly*, *cadillac*, *call girl*, *caravella*, *commedia dell' arte*, *corrida*, *curriculum*, *curry*, *corrigenda*.

Dalje: črke, dvo- in tričrkja *c* *ç* *ci* *ck* *qu* *que* *ch* in kar je še podobnega, zamenjujem s *k*, *s*, *č*, *š* (in seveda s *c*) glede na konkretni slovenski izgovor. Pišem torej:

1. *alfresco*, ang. *pektoris*, *bekhend*, *butik*, *bujk*, *kadilak*, *kolgerl*, *kalvados*, *kalipso*, kam. *obskura*, *karavela*, *cirkulus*, *kokakola*, *koktajl*, *komputer*, *kopirajl*, *korida*, *kulon*, *kiraso*, *kiri*, *kari*, *kurikulum*, *korigenda*;

2. *serkel, sineast, sinerama, siti, kiraso*;
3. *šartrez, ševrole(t)*;
4. *čakona, čičerone*;
5. *beneficijat, ceremonijal, cilijaren*.

Nadalje je treba ločiti pravopisno zvenceče soglasnike od njihovih nezvencečih homorganskih parov in zlititi zobnik *c* od zapornika *t*, neme soglasnike pa izpuščati:

1. *amanuenzis, be(j)zbol, bazelski, belpaeze, bluz*;
2. *viciozus*;
3. *bestijalen*
4. *bareljefen, ševrole* (poleg *ševrolet*).

Seveda se govorjeni *dž* podaja tudi v pisavi s črkama *dž*.

Za samoglasnike je treba postaviti jasno pravilo, da jih je mogoče pisati samo z običajnimi slovenskimi 5 znamenji zanje:

- a:** *angstrem* (ân), *baterflaj* (butt-);
e: *bekhend* (a), *bekprojekcija* (a), *besa* (ai), *bezbol* (a), *bihevjorist* (a), *gerl* (i), *šartrez* (eu), *vite* (ae), *angstrem* (ö);
i: *bit* (ea), *bitelski* (ea), *bihevjorist* (e), *brimer* (u), *buli* (y), *siti* (y), *parti* (y), *kalipso* (y), *kiraso* (u); *dizajn* (e);
o: *bezbol* (a), *boing* (oe), *kolgerl* (a), *kulon* (omb), *kiraso* (ao);
u: *butik* (ou), *kulon* (ou), *bluz* (oe);
aj: *baterflaj* (y),
ej: *blejzer* (a),
ua: *buržua* (oa).

Po teh načelih se je SSKJ v resnici ravnal v primerih, ko je tujkam tudi sam dodajal podomačeno podobo: *kjanti* (chianti), *avt* (out); *bife* (buffet), *belfler* (bellefleur), *belžanto* (-can-), *korpus delikti* (corp- -licti), *bronhij* (-neh-), *a konto* (con-), *bukle* (bouclé), *Kanosa* (-ossa), *koktajl* (cockt-), *kirij* (curij), *kredo* (cř-); *bizmut* (bism-), *ceruzit* (-sit), *bronza* (brons-, bronc-). Tako pri soglasnikih, in podobno pri samoglasnikih: *angstrem* (ân-); *belfler* (-leur), *bež* (beige), *bendžo* (banj-), *angstrem* (-röm); *bitnik* (beat-), *alira* (alur-), *bugi-ugí* (boogie-woogie).

Če primerjamo besede, ki so pisno podomačene, s tistimi, ki niso, se ni težko prepričati, da med njimi ni prave razlike. Torej upravičeno pogrešamo njihove podomačene vzporednice. V obeh primerih označujejo predmetnost s področij, kot so:

1. šport in tehnika: *avdi, bekhend, balkanijada, bezbol, basketbol, buli, baterflaj, kadilak, karavela, ševrole(t), korida, kroskantri*;
2. moda in oblačenje: *blejzer, butik*;
3. higiena in zdravstvo: *afrodizijak, angina pectoris, sprej*;
4. družba in družabnost: *aparthajd, bit, bitels, boj, buržua, serkel, ceremonijal, bosanova, kolgerl, kalipso, koktajlparti*;
5. prostor in čas: *blizzard, siti, alodijalen, bazelski, beneficijat, brimer*;
6. tehnika in civilizacija: *amanuenzis, amonijak, bekprojekcija, kamera obskura, celulojd, čičerone, kompjuter*;

7. prehrana: *belpaeze*, *kalvados*, *šartrez*, *šeri* (čeri), *šeribrendi*, *kokakola*, *kiraso*;

8. umetnost in duhovnost: *alfresco*, *bareljef*, *bluz*, *bolandist*, *bufo*, *cankar-jana*, *čakona*, *komedija delarte*, *dizajn*, *azijat*, *bihevjorist*;

9. tehnična civilizacija: *amanuenzis*, *amonijak*, *bekprojekcija*, *kamera obskura*, *celulojd*, *čičerone*, *kompjuter*;

10. znanost, kultura: *bihevjorist*, *sineast*, *kopirajt*, *kulon*, *kiri*, *kurij*, *korigenda*.

Ne vidim razloga, zakaj ne bi v slovarju, kot je SSKJ, imeli odprte poti k podomačeni pisavi izrazi, ki zaznamujejo športne pojme, avtomobile in letala; izrazi s področja mode in oblačenja, higiene in zdravja, družbe in družabnosti, prehrane, umetnosti in duhovnosti, tehnične civilizacije, kulture; končno tudi izrazi za tuji prostor in nesedanji čas ter znanost. Ali je res potrebno, da slovar v teh stvareh tako rekoč iz dneva v dan zastareva? Gotovo pa je škodljivo, če bo slovar naravni razvoj k pisnemu podomačenju besedja zadrževal.

Da je podomačenje besedja na omenjenih področjih mogočen in trajen proces, potrjuje slovar sam z dvojnicami, ki smo jih že obravnavali (žal v teh primerih prerad daje prednost nepodomačeni pisavi), potrjuje pa ga tudi precejšnje število t. i. kazalk, tj. gesel, ki od nedomačega zapisa gesla napotujejo bralca k podomačenemu (bolj redko tudi narobe). Poglejmo:

Šport/tehnika		Moda/higiena		Družba/družabnost	
<i>color</i>	→ <i>kolor</i>	<i>crêpe</i>	→ <i>krep</i>	<i>croupier</i>	→ <i>krupje</i>
<i>corner</i>	→ <i>korner</i>	<i>cheviot</i>	→ <i>ševiot</i>	<i>clochard</i>	→ <i>klošar</i>
<i>crawl</i>	→ <i>kravl</i>	<i>crombie</i>	→ <i>krombi</i>	<i>clown</i>	→ <i>klovn</i>
<i>avlocamp</i>	→ <i>avtokamp</i>	<i>cromby</i>	→ <i>krombi</i>	<i>conferencier</i>	→ <i>konferansje</i>
<i>camp</i>	→ <i>kamp</i>			<i>boogie-woogie</i>	→ <i>bugiugi</i>
				<i>chic</i>	→ <i>šik</i>
<i>džiu-džicu</i>	→ <i>jiu-jitsu</i>	<i>džersi</i>	→ <i>beige</i>	<i>bitels</i>	→ <i>beatles</i>
<i>džokej</i>	→ <i>jockey</i>	<i>bež</i>	→ <i>jersey</i>	<i>bitnik</i>	→ <i>beatnik</i>
<i>džudo</i>	→ <i>judo</i>			<i>boem</i>	→ <i>bohem</i>
				<i>džuboks</i>	→ <i>juke-box</i>
				<i>blef</i>	→ <i>bluf</i>
Tehnika/civilizacija		Umetnost/duhovnost		Znanost/kultura	
<i>clearing</i>	→ <i>kliring</i>	<i>croquis</i>	→ <i>kroki</i>	<i>cromagnonec</i>	→ <i>kromanj-</i>
<i>compounden</i>	→ <i>kompav-</i>	<i>cembalo</i>	→ <i>čembalo</i>	<i>confiteor</i>	→ <i>konfiteor</i>
<i>business</i>	→ <i>biznis</i>	<i>chanson</i>	→ <i>šanson</i>	<i>cosinus</i>	→ <i>kozinus</i>
<i>charter</i>	→ <i>čarter</i>	<i>clavecin</i>	→ <i>klavecin</i>	<i>alura</i>	→ <i>alira</i>
				<i>aloe</i>	→ <i>aloja</i>
				<i>ascet</i>	→ <i>asket</i>
<i>bizmut</i>	→ <i>bismut</i>	<i>barelief</i>	→ <i>basrelief</i>	<i>blef</i>	→ <i>bluf</i>
		<i>džez</i>	→ <i>jazz</i>		

In končno prehrana:

<i>cockta</i>	→ <i>kokta</i>	<i>bebibif</i>	→ <i>baby beef</i>
<i>collage</i>	→ <i>kolaž</i>	<i>brendi</i>	→ <i>brandy</i>
<i>cracker</i>	→ <i>kreker</i>	<i>bukle</i>	→ <i>bouclé</i>
<i>beefsteak</i>	→ <i>biftek</i>	<i>džin</i>	→ <i>gin</i>
<i>buffet</i>	→ <i>bife</i>		
<i>camembert</i>	→ <i>kamamber</i>		

To, kar pri kvalificiranju dvojnic moti, je dejstvo, da je podomačena oblika prevečkrat na drugem mestu. Tipa *beige* tudi *bež* oz. *beatnik* in *bitnik* sta zastopana s 17 primeri (= 9 + 8) tipa *bife* tudi *buffet* oz. *avt* in *out* pa s 7 (= 3 + 4), kar po mojem mnenju razodeva predilekcijo sestavljavcev slovarja za nepodomačeno obliko.

Glede na to, da je nepodomačena oblika tako in tako samo začasna, bi bila optimalna rešitev pisati podomačeno obliko v vseh primerih na prvem mestu, torej tudi *bitnik* in *beatnik* ter *bež* poleg *beige*. Pri kvalifikatorju in (*beatnik* in *bitnik*), ki po § 117 (str. XX) »stoji pred enakovredno dvojnico«, bi bilo to samo ob sebi razumljivo, prineslo pa bi vsem tem geslom podomačeno pisavo tudi v geselskem članku (sedaj se v njem pojavljajo v vseh primerih, ko je na prvem mestu nepodomačena varianta, le v tuji pisavi; prim. *beatnik* in *bitnik*). (Kvalifikator in je v teh primerih sploh slab, ker uvaja bistveno različni dvojnici, tj. ali tako, ki je bolj živa od prve oblike (ta je namreč »še precej živa«), ni pa bila »v knjižnem jeziku doslej veljavna«, ali pa je od nje obenem bolj vitalna in mlajša (vse str. XX, § 117).) Pri kvalifikatorju tudi pa je zaporedje dvojnic, najprej domače, nato tuje dopustno zaradi že omenjenega statusa besed z nepodomačeno pisavo. Primeri v geselskem članku pa bi bili lahko pisani podomačeno in nepodomačeno.

Tako kot je to vprašanje rešeno zdaj, pa je skrivna agitacija za nepodomačeno pisanje; posebno še zato, ker pri nekaterih besedah sploh ni opozorila na podomačeno dvojnico, ki je vendar perspektivna (prim. pri *bitels ipd.* gl. *beatles ipd.*, kjer pa pri *beatles* in *beatle* o *bitelsu* ni ne duha in sluha; tako npr. še pri *besa* gl. *baisse*).

Tem mojim načelom o pisavi besed tujega izvora je mogoče ugovarjati z argumentom, da je črkovni zapis besed v slovarju pač tak, kot ga kaže listkovno gradivo za slovar v Inštitutu slovenskega jezika. Na to bi odgovoril, da bi bilo tisto listkovno gradivo precej drugačno, ko bi poleg lektoriranih besedil upoštevalo tudi nelekturirana (npr. notranje dopisovanje v podjetjih in ustanovah, šolske naloge učencev vseh vrst, pisma uradništvom, delovnim in družbenim ter političnim organizacijam, dnevniki ipd.). Toda to niti ni važno: Kot sem povedal že spredaj, si beseda pridobiva svoj pravopisno podomačeni status ne samo s pisno prakso, temveč tudi z živo govorno rabo v širših plasteh ljudi, ki uporabljajo knjižni jezik.

Na koncu obravnavanja problemov v zvezi z zapisom besednih znamenj v slovenskem knjižnem jeziku naj se ustavim še ob tako imenovanih citatnih⁷

⁷ Pojem citatne besede (citatnega izraza) je prvi določno definirala avtor te kritike v sestavku Nekaj stališč k odprtim pravopisnim in pravorečnim

besedah. Na str. 258 SSKJ beremo, da je citatna beseda »beseda iz tujega jezika ali iz narečja, ki se uporabi v kakem knjižnem jeziku v izvorni obliki«. Ker definicija ni preveč natančna (kaj je mišljeno z izrazom »izvirna oblika«, citatne besede pa tudi ne nastopajo samo v knjižnem jeziku), si moramo ta pojem natančneje določiti. Izraz »izvirna oblika« si moramo razlagati predvsem z izvirno pisno in glasovno (eventualno tudi naglasno) podobo, samo v idealnem primeru (npr. pri prislovih in nepregibnih besednih vrstah sploh) tudi oblikoslovno. Prve, tj. tiste, ki imajo enako pisavo in izgovor (ter naglas) kot v svojem izvornem jeziku, imenujem prave citatne besede, druge pa na pol citatne. Po mojem izpisku iz SSKJ bi imele status citatnih besed naslednje enote:

<i>a capella</i>	<i>aut aut</i>	<i>accidens</i>	<i>boutique</i>
<i>ad hoc</i>	<i>bona fide</i>	<i>adagio</i>	<i>capriccio</i>
<i>ad infinitum</i>	<i>cantabile</i>	<i>alma mater</i>	<i>circulus vitiosus</i>
<i>ad libitum</i>	<i>à jour</i>	<i>alter ego</i>	<i>cool jazz</i>
<i>ad oculos</i>	<i>à la</i>	<i>angina pectoris</i>	<i>crescendo</i>
<i>alias</i>	<i>à la carte</i>	<i>aperçu</i>	<i>curriculum vitae</i>
<i>al pari</i>	<i>al fresco</i>	<i>arpeggio</i>	<i>copyright</i>
<i>a priori</i>		<i>basso buffo</i>	
		<i>basso continuo</i>	

Na pol citatne besede (naša stolpca 3 in 4) so že po definiciji — razen v imenovalniku in event. enako glasečem se tožilniku) samostalniki in samostalniške besedne zveze. Na pol citatni status dejansko ni drugo kot nepodomačena tujka, tj. potencialna podomačenka. — Citatne besede bi kot take bilo treba v slovarju posebej označiti z okrajšavami za jezik, iz katerega prihajajo, torej podobno, kot so sedaj označene besede iz naših narečij. Kot rečeno, imajo trden status citatnosti le nepregibne besede, pregibne pa le izjemoma. Citatna je npr. beseda *girl*, ko ima množino tvorjeno s -s (*girls*) kot v angleščini (tako bi bilo tudi mn. *asperçus* ali *gentlemen* namesto *džentlemen* oz. *gentleman*). Poimenovanje *alma mater* bi bilo v drugih sklonih citatno le, ko bi ga — kot se je včasih res — pregibali v obeh delih, nemara v primerih kot »*darovi naše almae matris*«, ali če bi kdo rekel »*taki circuli vitiosi*« ali da »*je dobil anginam pectoris*«, da je to in to vidno »iz njegovega *curriculi vitae*« ipd. Tako pa pregibamo le izjemoma, če sploh še, zato je vse samostalniške in pridevniške citatne besede treba imeti za na pol citatne. To pomeni, da jih sicer pišemo po tujem pravopisu, izgovarjamo lahko tudi le približno tako kot v danem tujem jeziku, pregibamo pa, kolikor se dajo, po pravilih našega jezika, rodilnik npr. je torej *accidensa* (ne *accidentis*), *adaggia* (ne *dell'adaggio*), *alme mater* (ne *almae matris*); tako še *alter ega*, *angine pectoris*, *aperçuja*, *arpeggia*, *bassa buffa*, *boutique*, *capriccia*, *circulusa vitiosusa*, *cool jazz*, *crescenda*, *curriculum vitae*, *copyrighta*, *commedie dell'arte*.

Take na pol citatne besede so tudi lastna imena, pisana na tuji način, npr. *Shakespeareja*, *Mauroisa* ipd.

problemom (JiS 1969, 185) v poročilu pravopisno-pravorečni komisiji na SAZU l. 1966.

* * *

Drugi resnični problem slovenskega pravopisa je t.i. pisanje skupaj in narazen, npr.: *čimbolj* — *čim bolj*, *avtogaraža* — *avto garaža*, *kdorkoli* — *kdor koli*, *tadva* — *ta dva*, *bogve* — *bog ve*, *superprevodnik* — *super prevodnik*, *družbenopolitičen* — *družbeno političen* (*družbeno-političen*), *neglede* — *ne glede*, *dokod* — *do kod*. V bistvu gre v teh primerih za to, kaj nam je beseda in kaj besedna zveza.⁸

To vprašanje je pri nas še malo obdelano. V Slovenski slovnici 1956 (izdaja 1964, str. 110–111) zvemo, da so besede »neposredno jezikovno gradivo, že oblikovana glasovna znamenja za določene pomen in vloge«. In: »Za besedo je bistveno dvoje: neka glasovna stalnost in neka določenost v pomenu.« Ter: »Pojem besede ni trden in čut za njeno samostojnost včasih splahne, zaradi tega se kaj lahko spremeni, zlije z drugo v teže spoznavno obliko.« Za ponazoritev povedanega se navajata *poldne* < *pol dne* in *seveda* < *se ve da*. »Takšnega sestavljanja in zlepljenja imamo v jeziku kar precej, od tod pravopisno omahovanje, kaj naj se piše narazen, kaj pa še skupaj.«

Malo bolj natančno je glede na našo problematiko beseda določena v Slovenskem knjižnem jeziku 2 (1966, str. 87): »Besede so nerazdružne enote iz glasov (iz črk, če so napisane) in nekaj pomenijo; v kakšno besedo ni mogoče vriniti še katere, pač pa vsako lahko ločimo od druge bodisi s premorom bodisi s kakšno besedo.«

V SP 1962 (enako v Ss 1964) in v Skj 1 (1965) se konkretna taka problematika rešuje na podlagi podrobnejših meril. Ogledati se jih splača že zato, ker so — posebno prva — očitno vplivala na pisanje v SSKJ. SP 1962 obdeluje to problematiko glede na besedne vrste (samostalniki, pridevniki, zaimek, števnik, prislov, veznik), deloma pa na isti ravni še po besedotvornih vidikih (sestava z nikalnico ne, predložne zveze in členki).

Po mojem je tako pojmovanje neenotno; vse bi bilo treba obravnavati z besedotvornega stališča (v tem smislu je v SKJ 2 obdelano za poglavjem o besedotvorju). Take besedotvorne kategorije pa so:

1. zloženske: *vinograd*, *svojeglavec*, *cvilimožek*;
2. sklopi: *nepridiprav*, *očenaš*, *malokdo*, *petinsedemdesetleten*, *tristo*;
3. sestavljenke: *nekdo*, *nerjaveč*, *prababica*, *nočem*, *marsikdo*;
4. izpeljanke: *petnajstič*, *petnajstkrat*, *petdesetletnik*.

Nekatere take stvari so ustaljene in nesporne (*vinograd*, *svojeglavec*, *bistroglav*, *vročekroven*, *častiljuben*, *petindvajset*, *petsto*, *petstofi*, *morebiti*, *docela*, *izpred*, *čeprav*), veliko pa je tudi spornih ali neustaljenih. Pri njih SP 1962 (po katerem se v glavnem vendar ravna SSKJ) za pisavo skupaj oz. narazen uporablja naslednja merila (včasih eksplicitno formulirana, včasih pa le s primeri ponazorjena):

1. enonaglasnost — večnaglasnost: *nepridiprav*, *marsikdo*, *hogve* — *kdor si bodi*;
2. domači izvor obeh sestavin — mešani izvor: *avtogaraža* — *avto cesta*;

⁸ Moja stališča k pisavi skupaj in narazen: *Popravljen slovenski slovnica*, Jis 1965, 215–216; Skj 2, 1966, 121–125.

3. prvi del pisan z malo — p. d. p. z veliko: *h-mol* — *H bomba*;
4. pridevnik iz sklopa — načinovni prisl. + pridevnik: *velikonočen* — *živo rdeč*;
5. naglas na predlogu — naglas na jedru predložne zveze: *náme* — *na mé*;
6. morfemska nerazdružnost — morfemska razdružnost: *z maločim* — *malo s čim*;
7. besedna vrsta enega — b. v. drugega tipa: *nemoč*, *neslan*, *nerjaveč*, *nedavno*, *nevedoma* — *ne bojim se*, *ne boj se*, *ne boječ se*;
8. adverbializacija sklopa z enim naglasom — prvotni pomen in dva ali več naglasov: *bógve*, *kájpada*, *kdóve* — *kdó vé* ipd.;
9. univerbizacija dveh predlogov — samostojna predloga: *izmed*, *vpričo* — *za na*;
10. adverbializacija iz predložne zveze in nov pomen — leksikalno predvidljiv pomen:
 - a) obvezno: *docela* — *do čistega*,
 - b) svobodno: *dokod* — *do kod*,
 - c) različno glede na pomen: *nadrobno* — *na drobno*.

Zmeraj so tudi še posebnosti. Napr. *semtertja* in *sem ter tja*: če je prvotni pomen zabrisan in dobi sklop samo en naglas, se lahko piše skupaj; ali *čim* (= *kar se da*) lahko pišemo skupaj z enozložnicami: *čimdāl* ipd.

Sedaj pa pogledjmo, do katere mere so ta načela vplivala na sestavljalce SSKJ. Ker v knjigi tudi glede tega ni splošnih pravil, pa tudi ne na enem mestu zbranih primerov, si je vse treba šele izluščiti iz konkretnega obravnavanja posameznih gesel. Pri obravnavi posameznih kategorij se bomo držali našega predlaganega zaporedja, tj. razpravljali bomo najprej o zloženkah, nato pa po vrsti o sklopih, sestavljenkah in izpeljankah.

1. Pri pisavi zloženek so največji pisni problem tiste iz dveh ali več pridevnikov. Pisna praksa nam kaže več rešitev: a) pisavo skupaj (*cerkvenoslovanski*), b) pisavo z vezajem (*črno-bel*) in c) pisavo skupaj in narazen (*belosiv* ali *belo siv*). SSKJ je v glavnem sprejel načelo, da se nekatere (jaz bi jih imenoval p o d r e d n e) zloženke pišejo načeloma zmeraj skupaj (*cerkvenoslovanski*, *belosiv*), priredne pa z vezajem (*črno-beli*, *rusko-slovanski*).⁹ Vendar se pri nekaterih podredno zloženih pridevniki (kazalke tipa *bledo*...) v SSKJ (str. XIII, § 25) dovoljuje pisava narazen »z morebitnim pomensko-stilnim razločkom«. Podobno tudi str. XX, § 116: »/J/e pisno razlikovanje včasih pomensko-stilno utemeljeno.« Seveda tudi za te primere velja misel slovarnikov iz § 173, str. XXIII, da »pisave sestavljenk in zloženk slovar ni izpeljal dosledno«, in sicer zato ne, ker »zaradi močno neenotne rabe /.../ ni mogoče brez večjega nasilja prikazati vseh primerov v sistemu«. — K zadnjemu bi pripomnil, da je bila raba prav zato močno neenotna, ker vprašanje ni rešeno sistemsko (tj. teoretično). Ko bi bil slovar v ta nered z malo večjo silo (ne nasiljem) vnesel red, bi bilo to zelo koristno.

⁹ Prim. *Skj* 2, 1966, str. 121, in *Nekaj stališč*... JiS 1969, str. 185 (formulirano že 1965/6).

Vse zloženke iz priredne podstave je torej treba pisati z vezajem, vse druge pa skupaj. Pri tem nima stil nič opraviti, pomen pa v tem smislu, da pišemo narazen vse zveze prislova in pridevnika (tip *kričeče rdeč*, *popolnoma rdeč*).

Res je pa, da so slovenski pravopisi v tem pogledu močno neenotni:

SP 1955	SP 1950	SP 1962	PSSSKJ 1964	SSKJ 1970
<i>belorumen</i>	<i>belorumen</i>	<i>sivo črn</i>	<i>bledo siv</i>	<i>belosiv</i> ali <i>belo siv</i>
<i>bledomoder</i>	<i>bledomoder</i>	<i>bledo rumen</i>	<i>belo opran</i>	<i>bledozelen</i> ali <i>bledo zelen</i>
<i>črnobel</i>		<i>črno-bel</i>		<i>črno-bel</i>

Kaj opažamo: prvotno (1955, 1950) skupaj pisane besede so 1962 pisane ali čisto narazen ali z vezajem in tako je tudi 1964, 1970 pa je pisava kompromisna, toda na prvem mestu je pisava narazen.

Ta kompromis je na prvi videz dobra rešitev, toda kako naj vemo, v katerih pomensko-stilnih primerih naj pišemo tako ali drugače in katere besede je sploh mogoče pisati na oba načina. Če je namreč po SSKJ mogoče pisati *belo pikčast* in *belopikčast*, je vprašanje, zakaj se ne more pisati (ali pa se lahko) tudi *beloopran* poleg *belo opran*. In čemu s pisavo narazen na prvem mestu forsirati manj primerno pisanje?

Preprosta rešitev (ki obenem bolj upošteva pisno načelo tudi pred SP 1962): zloženke iz več pridevnikov pišemo skupaj; z vezajem pa le, če so bili pridevniki prvotno priredno zloženi. Če ne gre za zloženke, ampak za zvezo prislova in pridevnika, seveda obe besedi pišemo narazen: *cerkvenoslovanski* : *belo-moder* : *belo pobarvan* ← *cerkveni slovanski* (jezik) : *bel in moder* (trak) : *belo pobarvan/pobarvati* (trak).

Očitno je, da so ob tem pravilu dileme le v primerih tipa *belo-moder* oz. *belomoder*, npr. *belo-modra* (zastava) : *belomodra* (zastava, obleka); *belo-modra* je zastava, če je napravljena iz *belega in modrega*, *belomodra* pa bi bila zastava (obleka), ki je *modra*, pa *pleče na belo (svetlo)*. Pisava *belo pikčast* je torej neprimerna, saj ta pridevnik pomeni ali »z belimi pikami« ali »bel pikčast«, pridevnike, izpeljane iz pridevniško-samostalniške podstave ali iz dveh podredno zloženih pridevnikov, pa pišemo skupaj: prim. *belopolt*, *cerkvenoslovanski* ← *bela polt*, *cerkveni slovanski*.

Poseben problem je še, kako pisati pridevnike, izpeljane iz priredne samostalniške podstave tipa *Avstro-Ogrska*, tj. ali naj se tu vezaj opusti ali ne. Po mojem je bolje, če se ne.¹⁰ V konkretnem primeru tudi zato ne, ker pridevnik dobimo s konverzijo (in narobe), tj. samo z zamenjavo oblikosl. karakteristike. Naravna oblika pridevnika v takih zvezah je torej *avstro-ogrski*, in ne *avstroogrski*, kot piše SSKJ. Nič drugače ni v primeru, ko je pridevnik napravljen iz dvodelne podstave s (priponskim) obrazilom *-ski*: *anglo-ameriški* ← *Anglo-Američani* (v SSKJ napačno *angloameriški*).

¹⁰ V nekaj stališč ..., str. 185, sem menil, da bi pridevnike iz priredno zloženih in z vezajem povezanih sestavin podstave pisali brez vezaja, če ima tak pridevnik »samostojen (enoten) pomen«, kot npr. *avstroogrski* v nasprotju *pruski*; mislim, da je to razlikovanje prekomplikirano in nepraktično in da je boljša pisava z vezajem.

Drugi problem pri pisavi zloženek je načelo, po katerem pišemo zloženke skupaj, če sta njuni sestavini obe ali tuji ali domači, vendar skupaj ali narazen, če je druga sestavina domača, prva pa tuja: *bakrotisk*, *živinozdraevnik* — *aeroliniija*, *avtostrada* : *aerovlek* in *aero vlek* ipd. Besede tipa *aerovlek* in *aero vlek* so v obravnavanem delu slovarja naslednje:

<i>aero vlek</i>	<i>amino kislina</i>	<i>avto popravljavnica</i>	<i>avto prevoznistvo</i>
<i>avto cesta</i>	<i>avto-moto drustvo</i>	<i>avto pralnica</i>	<i>avto šola</i>
<i>avto klepar</i>	<i>avto podjetje</i>	<i>avto prevoznik</i>	<i>avto zveza</i>

Prvi del teh poimenovanj je v slovarju pravilno imenovan »prvi del zloženka«, in sicer ne glede na to, ali je z drugim delom pisan strnjeno ali narazen. Za pisavo tudi narazen pa ni nobenega jezikoslovnega opravičila, kvečjemu puristično: mešanci naj bodo, kot v starih časih nezakonski otroci, posebej zaznamovani.

Da je ozadje pisanja skupaj in narazen v teh primerih res puristično, lepo kaže pogled v slovarske predhodnike SSKJ. Za primer vzemimo poimenovanja s korensko sestavino *avto*. V SP 1950 so za knjižno rabo prepovedani (tj. označeni s križcem) izrazi *avtoolje*, *avtopodjetje*, *avtopromet*, dovoljeni pa čisto tujega izvora *avtogaraža*, *avtostrada*, *avtoindustrija* ..., čeprav nam v vseh teh primerih jezikoslovna analiza kaže identično vlogo sestavine *avto*: *avtoolje* = avtomobilsko olje, *avtoindustrija* = avtomobilska industrija. Namesto enobesednih izrazov tipa *avtoolje*, *avtopromet*, *avtopodjetje* SP 1950 svetuje *avtno olje*, *avtni promet* (prim. še *avtna cesta*). Ker pa je bil tak predpis glede na dejansko jezikovno rabo docela nemogoč, ga le-ta seveda ni sprejela, in ljudje so tudi poslej govorili *avtoolje*, *avtopromet*, *avtopodjetje* ipd. Slovničar bo torej, če dá kaj nase, moral svoj predpis umakniti. To bo storil na naslednji način (SP 1962): sicer še vztraja pri izrazih kot *avtno olje* in *avtna cesta*, tj. pri zvezi pridevnika in samostalnika, priznava pa tudi že zloženko iz dveh samostalnikov, vendar samo v govoru, v pisavi pa zahteva zanjo pisanje narazen (*avto cesta*), tj. vztraja pri tem, da gre tu za dve besedi, ne za eno. Seveda je tudi taka rešitev docela samovoljna, zato je z jezikoslovnimi argumenti ni mogoče zagovarjati. Tako je prišlo do rešitve *avtocesta* in *avto cesta* v SSKJ, tj. prizna se takim poimenovanjem status zloženek, ki se pri nas pišejo skupaj. Po 20 letih torej slovenski pravopis končno dovoljuje tisto, kar je sicer sistemsko in bolje, je pa prej eksplicitno prepovedoval; dovoljuje pa seveda hkrati tudi slabše, tj. tisto, kar je ves čas vsiljeval, pa ni mogel docela vsiliti (vsiljuje pa ga posredno še zmeraj tudi s tem, da v opombi k temu načinu zapisovanja gesel opozarja, da pisava skupaj na prvem mestu v slovarju v tem primeru izjemoma ne nakazuje prioritete prvo zapisane besede). S takim načinom res ni pretrgano slovničarsko izročilo in ni preveč prizadet ugled pravopisnikov, jeziku pa s tem prav gotovo ni pomagano. Ali bi ne bilo bolj prav reči: to smo pred leti narobe presodili in predpisali, zdaj pa zmoto odkrito priznavamo in z enotno pisavo zloženek delamo naš pravopis lažji. Pri taki zapleteni pisavi zloženek, kot jo imamo sedaj, pa docela pozabljamo na vidik funkcionalnosti, tj. na to, kaj imamo od tega, da — poenostavljeno povedano — pišemo *avtogaražo* samo skupaj, *avtocesto* pa tudi narazen?

II. Pisava skupaj in narazen v teh primerih ni drugega kot nepotrebna nedoslednost, povzročča veliko neenotnost tudi zunaj svojega okvira, koristi od nje pa ni nobene. Edino pravilno bi torej bilo, da se taki primeri pišejo samo skupaj. Pisava takih zloženkov tudi narazen pa je v resnici samo most, ki naše pravopisnike pod vplivom SP 1962 vodi v še večjo neustreznost pri pisanju sklopov, nastalih iz prvotne zveze dveh (ali več) naglašanih besed. Pri pisavi takih sklopov še zmeraj čutimo delovanje načela, da se sklopi, katerih sestavine si ohranijo naglas, pišejo narazen. Učinkovanje tega načela čutimo v pisanju naslednjih besed:

<i>albino postrv</i>	<i>baby čolji (moder)</i>
<i>al fresco slikarstvo</i>	<i>bianco menica</i>
<i>fresco slikarstvo</i>	<i>seks bomba</i>
<i>alu folija (peč)</i>	<i>buffo opera</i>
<i>ananas liker (hruška)</i>	<i>butterfly slog</i>
<i>angora koza (volna)</i>	<i>C vitamin.</i>

Učinkovanje zgornjega pravila imamo po vsej priliki še pri sklopih tipa *bogve* — *bog ve*, ki se v SSKJ pišejo skupaj ali narazen. Ker pa je bilo merilo dveh naglasov, kakor je pokazala kritika,¹¹ očitno neuporabno, je v slovarju nadomeščeno z drugim. Po tem merilu se pišejo narazen večkorenska poimenovanja, če je njihov prvi del tako imenovani nesklonljivi prilastek (v SP 1962 imenovan še »nekakšen okamenel, nesklonljiv prilastek« — str. 76, Ss 1964, str. 91).

Kot bomo v nadaljevanju kritike še videli, ta nesklonljivi prilastek ni nič drugega kot t. i. določilna sestavina sklopa (tako je v SP 1962 dejansko tudi imenovan). Take določilne sestavine pa v slovenščini pišemo skupaj z delom, ki ga določajo (prim. *dolgčas*, *poldan*, *četrstoletje*, tudi pri zloženkah: *volkodlak*, *hudournik*). Nobenega razloga torej ni, da tudi prej naštetih besed ne bi pisali skupaj, namreč: *albinopostrov*, *freskoslikarstvo*, *alufolija*, *ananasliker*, *bebičcolji*, *bjankomenica*, *seksbomba*, *bufoopera*, *kolgerl*, *bosanova*, *belpaeze*. Tako seveda tudi tvorbe iz samo slovenskih sestavin: *figamož*, *pedenjčlovek* ipd. (prim. še *brucmajor*, *pešpot*). Najmanj pa, kar je mogoče zahtevati, je, da se dopusti tudi taka pisava. (Seveda pa s takimi sklopi nimajo ničesar opraviti večbesedna poimenovanja, kot jih navaja SP, češ da so sklopi: *žal beseda*, *mojster skaza*, *možicelj ostajač*. Pri *žal beseda* gre za nesklonljivi pridevnik (prim. še *fest fant*), pri *mojster skaza* pa se pregibata obe sestavini in že zaradi tega ne more biti govora o sklopu.)

Pri sklopih tipa *bogve* gre v bistvu za to, ali v takih primerih že imamo sklop (in ga pišemo skupaj) ali pa ga nimamo (in sestavini pišemo narazen). Kot sem že zapisal, je o sklopih mogoče govoriti tedaj, ko pomen dela govorne verige ni enak vsoti pomenov njegovih sestavin (tak del govorne verige pa ima siceršnje značilnosti sklopa). Dejanske sklope kaže pisati s a m o skupaj, torej

¹¹ Prim. J. Toporišič, Besede z dvema naglasoma, Jezikovni pogovori II, 1967, 128—135, in O eno- in večnaglasnosti nekaterih besednih kategorij, JIS 1969, 51—59.

bogve, bogzna, bogpomagaj, bogvaruj, bogvedi, boglonaj, bogdaj, bogvaruj (tudi *bogme*).¹² Samo skupaj piše take sklope tudi SSKJ, če so medmeti (*boglonaj, bogdaj, bogme*) in samostalniki *bognasvaruj*, ne pa tudi če so prislovi.

Skupaj pišemo tudi sklope tipa *seve(da), morda* itd., ki pa jih v slovarju seveda še ni. Pač pa ima SSKJ na str. 550 besedno zvezo *ta dva* razloženo s *tadva*, kar se meni zdi napačno. Pisava *tadva* je v slovar prišla verjetno ob misli na *midva, onadva* ipd. Podobnost pa je samo površinska, saj imamo pri *tadva* že od rod. nujno *teh dveh*, tj. dve besedi, pri *onadva* pa *njiu*; oblika *naju dveh* pa je samo poudarna (rabi se tudi v imenovalniku: *midva dva*, četudi redkeje). Prim. še *vi trije, ti trije — vas treh, teh treh* ipd.

Za slovenski jezik bi bilo najbolje, ko bi uveljavili samo pisavo narazen v primerih tipa *čez in čez*, tj. pri prirednih zvezah besed, kjer je sedaj v slovarju na prvem mestu pisava *čezinčez*; taki primeri so še *bolj in bolj, bolj ali manj, gor in dol*. Tako, tj. samo narazen, naj bi se na ustreznem mestu pisalo tudi *sem in tja, tu in tam, sem ter tja* ipd. Pisava *čezinčez* je torej nepotrebna, saj tu ni niti nasprotja v pomenu, ker *čezinčez* ne pomeni nič drugega kot *čez in čez; sem ter tja* pa ima ravno toliko krajevni kot časovni pomen (o njem odloča sobesedilo), zato bi bilo vsako pisno razločevanje nepotrebno.

Tudi besede tipa *malokdo, redkokdo* ipd. v bistvu niso sklopi, ampak besedne zveze, čeprav je res poleg *malo s kom* mogoče reči tudi z *malo kom*. V teh primerih je boljša rešitev pisava narazen. Tako je pravilno rešeno v našem slovarju (prim. *Misli, da je bogve kaj — poleg vino ni bogvekaj prida*), kjer se pisava skupaj navaja s kvalifikatorjem ^{tudi}. Še bolj prav bi bilo, ko bi se v takih primerih za slovenski knjižni jezik predpisala samo pisava narazen,¹³ torej *malo kdo, redko kdo, bogve kdo, vrag si ga vedi kdo*. Skupaj bi se pisale zveze z *ne-, ni- in marsi-*: *nekdo, nihče (nikdo), marsikdo* (zadnje le, kolikor se ne govori tudi *marsi s kom*).

S sklopi imamo opraviiti tudi v primerih tipa *h-mol* in *H-bomba*, tj. pri poimenovanjih iz znamenj za črko + *x* (pri čemer je *x* samostalni ali kaj drugega). Tu v glavnem, vsaj na prvi videz, sestavini pišemo z vezajem, če je prva sestavina mala črka, narazen, če je velika. Vendar take doslednosti v resnici ni, saj nam podrobnejši pregled slovarja kaže, da tu ni nikakršnega načela. Poglejmo, kako se v slovarju pišejo primeri s črkami *a, b* in *c*:

<i>A vitamin</i>	<i>B kategorija</i>	<i>C vitamin</i>
<i>A-dur</i>	<i>B-dur</i>	<i>C-vitaminski</i>
<i>a-mol</i>	<i>b-mol</i>	<i>C-dur</i>
<i>A kategorija</i>	<i>b-linija</i>	<i>C-durov</i>
<i>a-osnova</i>		<i>c-mol</i>
		<i>C ključ</i>
		<i>c-linija</i>

¹² Ker so sklopi tipa *bogve* nekaterim vendarle še besedne zveze tipa *bog ve*, v Nekaj stališč... dopuščam tudi pisavo narazen.

¹³ V Nekaj stališč sem se zavzemal za pisavo narazen, če je del pred zaimkom iz več enot.

Ker se pri pisanju teh poimenovanj torej ne držimo nobenega jezikoslovnega načela, bi bilo veliko enostavneje pisati vse te primere z vezajem, torej kakor *C-dur(ov)*, *c-mol*, *c-linija*, *C-vitaminski*, *a-osnova* še *C-vitamin*, *C-ključ*, *C-kategorija*. Tako bi imeli preprosto pravilo: poimenovanja tipa črka + x se pišejo z vezajem. S tem odpade posebno pravilo za pisavo *C-vitaminski* (iz *C vitamin*), doseženo pa je tudi skladje z *avstro-ogrski* (izpeljanka iz poimenovanja z vezajem ohrani vezaj). Naj pripomnim, da je primerov z vezajem že sedaj več,¹⁴ kot tistih brez njega, kar nas spričo istofunkcionalnosti prve sestavine, tj. črke, v vseh teh primerih prav sili k poenotenju.

III. V bistvu s sklopi imamo opraviti tudi v predponskih primerih tipa *na me* in *na mé*. Taka pisava (skupaj, če je naglas na predlogu, narazen, če je na zaimku) na prvi pogled ne zbuja pomislekov, čeprav je pisna razlika v bistvu nepotrebna, saj se da naglas zaznamovati na enostavnejši način (*ná me* — *na mé*); razlikovanja z naglasom seveda ni v primeru *zanj* (kjer se za *nj* sploh ne piše). Preprostejša je torej pisava samo narazen, tako pisanim zvezam pa bi morali dovoliti naglas tudi na predlogu. Da pisava narazen ob naglasu na prvotno proklitiki v slovenskem knjižnem jeziku ni nič posebnega, dokazuje pisava samo narazen zveze *ne bi*, čeprav se da naglaševati na oba načina, torej kot *ně bi* in kot *ne bi*.

In ker smo že pri pravopisnih problemih v zvezi z nikalnico, tu kar še ostanimo: nasprotje v pisavi ponazarjata *nemoč* — *ne morem*. V avtorskem besedilu SSKJ (in nato na str. 696 pri *glede*) sem opazil pisavo *neglede*. V SP 1962 je bolje, saj se pri *neglede* daje prednost pisavi narazen, tj. *ne glede*. Po kakšnem kriteriju se ravna SP 1962, ki mu pritrujemo tudi mi, in s čim ga SSKJ lahko ovrže? V SP 1962 seveda ni povedano, zakaj je boljše *ne glede*. — Zato, ker je *glede* še zmeraj deležje, tj. glagolska oblika, zelo blizu osebni glagolski obliki, ki so ji lastne vse glagolske kategorije, med drugimi prehodnost, pri danih leksemih seveda. Ker je tako, moramo *glede* v zvezi z nikalnico obravnavati ravno tako kot osebne glagolske oblike, tj. pisati nikalnico samo narazen: kakor torej pišemo *ne hoteč* (se jim zameriti) ali *ne vedoč* (da se je med tem marsikaj spremenilo) ali *ne rekši* (niti besedice) itd., moramo pisati le *ne glede* (na vse to) ipd. Na zunaj čisto enaki *nehote* ali *nevede* (*nevedoma*) so adverbializirani, adverbe pa seveda pišemo skupaj z nikalnico (*nedaleč*).

S sklopi imamo opraviti tudi v primerih, ko se dva predloga zlijeta v eno besedo z drugačnim pomenom, kot je seštevek njegovih morfemov; primer *izmed* proti *za na*. Primerov tega tipa v slovarju ni, ker je splošno sprejeto načelo, da se pišejo skupaj zveze *iz* + *pred* (*med*, *nad*, *pod*, *zá*). Razlika med temi predlogi in zvezami predlogov tipa *za na* ali *za k* je tudi v vezavi: pri enobesednih predlogih tipa *izza* se beseda (besedna zveza), pred katero predlog stoji, ravna po prvi sestavini, pri tipu *za na* (za *k*) pa po drugi: *izza hiše*, *za na glavo*, *za k maši*.

V bistvu s problemi sklopa imamo opraviti še v primerih, ko se predložne zveze pišejo skupaj: primer *dočista* proti *do čistega* (prvi sklop, drugi besedna zveza). Take zveze pišemo skupaj, kadar razmerje med predlogom in besedo,

¹⁴ Lek Ljubljana tudi res piše *C-vitamin*.

na katero se predlog nanaša, nima oblike iz sodobnega jezikovnega sistema: *do + čist*- ima namreč v le-tem normalno obliko *do čistega* (kar se piše zmeraj narazen), v rabi pa je tudi v tem oziru nerazumljiva oblika *dočista*, zato jo pišemo zmeraj skupaj. Takih primerov je zelo veliko (npr. vsaj še *dokaj*, *dopoldan*, *narobe*, poleg množice tipa *zlepa*, *zgrda* ipd.). Drugo merilo za pisavo skupaj je, če se ob (znanem) predlogu rabi sestavina, ki ni samostojna leksikalna enota: *kmalu*, *naposodo*, *zmerom*, *naravnost*, *navšev*, *pošev*, *zastonj*, *dotlej* ipd. Tretje merilo pa je pomen, ki se ne dobi na podlagi običajne oblikoslovne (ali slovarske) analize sestavin sklopa, ki ima sicer površinsko normalno oblikoslovno podobo: *zbogom*, *zorhoma*, *zanič*, *napoti*, *naprh*, *zdečine*, *sparoma*. Prav ta tretja točka je najšibkejša in si je primere v bistvu treba zapomniti.

Seveda pa ni nobenega razloga za to, da bi med te primere po sili spravljali zveze, ki imajo docela drugačno strukturo. V našem slovarju so take besede *dokod*, *dokoder*, *dotod*. Tu se pisava skupaj navaja na prvem mestu, narazen pa na drugem. Edino pravilna bi bila le pisava samo narazen, saj imamo tu znane, v sodobnem knjižnem jeziku žive morfeme (besede), ki nastopajo tudi samostojno, pa tudi pomen teh besed je docela enak pomenski vsoti njihovih sestavin. Poleg tega imamo še vse polno takih zvez (*do sem*, *do tja*, *do sedaj*, *do tedaj*, *do doma* ipd.), ki se pišejo samo narazen. Da SSKJ tu prav forsira pisavo skupaj, se vidi po tem, ker pri predlogu *do* sploh ne navaja primerov tipa *do kod*, čeprav so zelo značilni, medtem ko pri *čim* prav opozarja na pisavo skupaj.

Pa si oglejmo še primere s *čim*. Podobno kot v predložnih zvezah tipa *dokod do kod* slovar obravnava tudi izraze s *čim*. Slovarniki pa v slovarju pišejo tudi skupaj naslednje primere: *čimbolj*, *čimdalj*, *čimdalje*, *čimmanj*, *čimprej*. Ker pišejo samo skupaj v uvodu, imajo pisavo skupaj pač za boljšo. Toda ker se za *čim* (prisl.) pravi, da »s primernikom izraža najvišjo mogočo mero«, je pravi nesmisel dovoljevati tudi *čimmanj razsipaj* ali *orzi čimdalj* (namesto *čim manj* ali *čim dalj* in *čim dalje*) *moreš*. Ker je pisanje skupaj v slovarju na prvem mestu, je s tem praktično doseženo, da se v pisavi forsira ravno manj primerna (oz. neprimerna) oblika pisanja. Moramo pa priznati, da je SSKJ ustregel jezikoslovnim načelom vsaj toliko, da dovoljuje tudi pisavo narazen, medtem ko je prejšnji pravopisi niso.

IV. S tem bi bilo obdelano vprašanje pisave skupaj ali narazen tudi pri sklopih iz predložnih zvez. Pravopisnih problemov pri izpeljavi pridevnikov iz večbesednih podstav pa pravzaprav ni, saj je splošno sprejeto načelo, da so vsi izpeljani pridevniki enobesedni, torej: *desetleten*, *večpomenski*, *mnogobeseden*, *zakmašen*, *dotedanji*, *čimprejšnji*, *stoodstoten* ← *deset let*, *več pomenov*, *mного besed*, *za k maši*, *do tedaj*, *čim prej*, *sto odstotkov*.

Za konec razpravljanja o pravopisnih problemih v zvezi s SSKJ kaže spregovoriti še o pisavi z veliko začetnico. Naš slovar s tem sicer nima posebnih težav, ker ne prinaša lastnih imen (prim. str. XI, § 4: »Med gesli ni lastnih imen, razen kadar se uporabljajo v prenesenem pomenu ali v stalnih zvezah.«). V pregledanem delu slovarja sem se zaustavil ob naslednjih primerih z veliko in malo začetnico:

<i>Ariadnina nit</i>	<i>astrahan</i> (krzno iz A.)	<i>mirna Bosna</i>
<i>Avgijev hlev</i>	<i>astrahanka</i> (čepica iz a.)	<i>iti v Kanoso</i>
<i>Bangova bolezen</i>	<i>avgust</i> (burkež, cesar)	
<i>Blagajev volčin</i>	<i>blažev žegen</i>	
<i>Braillona pisava</i>	<i>bordo</i> (vino)	
	<i>amerikanec</i> (izseljenec)	
	<i>amerikanka</i> (postrv, žaga)	

V slovenskem slovničnem izročilu je za nekatere kategorije splošno sprejeto, da se površinsko isti samostalniki lastna imena pišejo z malo, kakor hitro zaznamujejo to, kar sicer imenuje občno ime, prim. *Štajerec* (= prebivalec Štajerske) — *štajerec* (vino s Štajerske). Tu v bistvu ni treba misliti na to, da bi se bilo tako ime s prebivalca pokrajine, mesta ali nosilca imena (ali priimka) metaforično preneslo na kak predmet v zvezi z njim; te stvari si razlagamo z vzporedno izpeljavo: *štajerski deželan* → *Štajerec*, *štajersko vino* → *štajerec*; *amerikanec* je torej enobesedno poimenovanje za *amerikanski izseljenec*. Tako bi lahko tudi *avgust* v pomenu burkež bil izpeljan iz *tak kot Avgust*, tj. *avgustovski*; pri *avgust* v pomenu »cesar« ali *pepe*, *pepček* (jur) v pomenu »tepec (tisočak, naivnež)« pa menda res imamo opraviti z metaforičnim prenosom, le da nam je zveza tu bolj ali docela zabrisana. Jasen pa je v *silvester*, ko pomeni le zadnji večer v letu; seveda je še bolj kot *silvester* treba pisati z malo iz njega izpeljani izraz *silvestrovo* (isto je z *jurjevo*, ki ga SP 1962 še piše z veliko). V tem pogledu slovarju torej ni kaj očitati, te stvari omenjam le zato, da bi prišle bolj v zavest.

Drugače pa je z *Avgijevim hlevom* v pomenu »neurejen, umazan prostor« ali *Ariadnino nitjo* v pomenu »rešilno, odrešilno sredstvo«; ali ni to isto kot *blažev žegen* v pomenu »neučinkovitost« ali neučinkovito sredstvo, ki pa se pravilno piše z malo? Kakor je torej prav *blažev žegen* ali *marijini laski*, je prav tudi *avgijev hlev* ali *ariadnina nit*. Slovar sam je šel v to smer pri izrazu *Adamovo jabolko* v pomenu »vidna hrustančna izboklina na moškem vratu«, ki ga dovoljuje pisati tudi z malo, torej *adamovo jabolko*. Prav je seveda to drugo. Tudi imena rastlin bi bilo najbolje pisati kar z malo, torej *blagajev volčin* nam. *Blagajev volčin* (kot *marijini laski*), in enako še bolezni, npr. *parkinsonova bolezen*, saj to ni bolezen, ki jo je imel *Parkinson*. Tudi pri *mirna bosna* in *iti v kanoso* (prim. *šla je v rim*) bi bila boljša mala začetnica. — Pri pisavi z veliko bi kazalo ostati v primerih kot *Pitagorov izrek* ali *Ohmov zakon*, ker imamo tu le še predstavo, da odkritje tega in onega pripada temu in temu.

S tem je naša obravnava pravopisnih problemov v SSKJ pri koncu. V naši tradiciji se med pravopisnimi problemi res obravnava še pisava *bralec* — *bravec*, *bitjice* — *bitjece*, *adagio* — mn. *adagi*, *ahasvera* — *ahasverja* ipd., vendar je to dejansko oblikoslovna problematika, in bo tam tudi obravnavana.

Ce se sedaj ozremo na celotno obravnavano pravopisno problematiko v SSKJ I, lahko ugotovimo, da slovar sicer upošteva nekatera modernejša spoznanja o slovenskem pravopisu in da je strpnejši do resnične pisne prakse, vendar pa se še zmeraj pretogo opira na neoptimalno pisno prakso, ki so jo v veliki

meri z neprimernimi odločitvami povzročili prav pravopisi, zlasti tisti iz l. 1962. V tem smislu je SSKJ pravopisno premalo usmerjevalen k optimalnim rešitvam. Vse to pa je posledica premajhne teoretične osveščenosti v pravopisnih zadevah (zlasti nekateri ustrezni uredniki so o teh pravopisnih problemih doslej pisali le malo ali nič).

Naloga novega pravopisa, ki ga je treba čim prej izdati, bi v zvezi z našo problematiko bila, da bi jasno formuliral dobra in sprejemljiva pravopisna stališča, ki so, naj so bila zavestna ali ne, uravnavala pisavo gesel v SSKJ I; pri dvojnica tega slovarja pa bi brezpogojno moral postaviti na prvo mesto tiste rešitve, ki so boljše, jezikoslovno utemeljene (ne pozabimo na slovnico, ki jo ima v sebi, četudi podzavestno, vsak, ki slovenščino govori kot materni jezik), bolj gospodarne (pravopis je predvsem stvar dogovora, še zlasti v neustaljenih zadevah) in hkrati perspektivne variante pisanja. Ker je vsak akademski slovar v bistvu ne neposredno praktične narave, temveč v tem oziru bolj podstava za bodoče praktične priročnike (npr. enojezični slovar, pravopis, stilistiko ipd.) in nekak gradivni vir informacij (zlasti tujim) slavistom za najrazličnejše jezikoslovne probleme, SSKJ I seveda ni in ne more biti normativen v tem smislu, da praktični pravopis v upravičenih primerih, kakršne smo obravnavali v tej kritiki, ne bi mogel iti mimo tega slovarja za živo jezikovno prakso, in bo uvedel nekatere optimalnejše pisne dvojnice, nekatere že uvedene pa tudi odsvetoval ali zavrgel.

(Se bo nadaljevalo)

Jože Toporišič

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 886.3.091: 92 Prešeren (048.1)

PREŠEREN IN EVROPSKA ROMANTIKA

Tak je naslov knjižne razprave, v kateri daje *Janko Kos* novo, monografsko zasnovano oznako enega temeljnih problemov naše komparativistike in slovenske literarne zgodovine sploh.* Delo je po svoji problemski teži in izvedbi toliko pomembno, da zasluži temeljito pozornost in nekoliko obsežnejši pretres.

V *Predgovoru* Kos izpoveduje temeljna metodološka načela, za katera se je odločil pri obravnavi svoje komparativistične teme. Gre predvsem za naslednja stališča: na prvem mestu je dvom v tisto primerjalno metodo, ki se izčrpava v podrobnem iskanju analognih in antitetičnih paralelizmov; takoj zatem sledi enak dvom tudi v nasprotni tip iste vede, v shematično primerjalnost, ki živi od abstraktnih spekulacij in bolj ali manj onstran preverljivih

* Janko Kos, *Prešeren in evropska romantika*, DZS, Ljubljana 1970, 298 strani. Pred leti je izšla tudi njegova knjižna razprava *Prešernov pesniški razvoj*, DZS, Ljubljana 1966, 228 strani. Ob njej je izdal še *Prešernovo Zbrano delo I in II*, DZS, Ljubljana 1965.